МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

УДК 338.24.021.8

Поліщук Володимир Олегович

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВОГО ЕТАПУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

спеціальність: 051 Економіка
освітня програма: «Теорії та моделі управління економікою»

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи магістра

ОДЕСА – 2020

Кваліфікаційна робота є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Макуха Сергій Миколайович,
Одеський національний економічний університет, доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться 11 грудня 2020 року о 9:00 год, на засіданні державної атестаційної комісії в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 202

З кваліфікаційною роботою можна ознайомитися на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 214

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми кваліфікаційної роботи обґрунтовується тим, що на сучасному етапі економічного розвитку України стали нагальними питання дослідження наявних тенденцій та закономірностей розвитку окремих територій, забезпечення умов та можливостей якісного економічного зростання. Саме якість зростання, що характеризується ефективністю використання ресурсів, підвищенням добробуту населення, використанням нових технологій і розвитком сфер, спрямованих на задоволення різноманітних потреб людини, стає реальним віддзеркаленням економічного розвитку країни.

Стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні є однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики уряду будь-якої країни протягом останніх десятиліть. Економічне зростання і економічний розвиток – дві категорії, які залежать, як від економічних, так і неекономічних факторів. Дослідження цих понять та показників, які їх характеризують, дають можливість оцінити реальний стан національної економіки, розробити ефективну державну економічну політику, зробити більш результативними регулюючі і координуючі економічні функції держави.

В умовах обмеженості державних ресурсів, що можуть бути спрямовані на економічний розвиток України, нагальним питанням є формування національних пріоритетів та стратегічних цілей на основі узагальнення підсумків пройденого шляху за роки державної незалежності, аналізу його суперечностей та оцінки можливих напрямів подальшого розвитку. Створивши ринкову економіку, пройшовши через гіперінфляцію, кілька криз і політичних конфліктів, наша країна зберегла економічний суверенітет, але, на жаль, досі не змогла повною мірою здійснити економічні реформи і якісні перетворення.

Ефективним інструментом реалізації пріоритетів економічного розвитку України в сучасних умовах є державні цільові програми. Однак їх реалізація на практиці стримується низкою невирішених проблем організаційного, економічного, соціального та правового характеру. В державі практично не існує довгострокових стратегій розвитку секторів економіки із зазначенням граничних розмірів державних видатків, які б слугували стратегічним орієнтиром при інвестуванні певних галузей, секторів економіки або регіонів.

Економічне відновлення, що спостерігається в Україні у міжкризові періоди, виявляється недостатньо потужним, щоб позбавити її зазначених вад та убезпечити їй випереджаючу економічну динаміку. Це призвело до поступового формування моделі відстаючого зростання, внаслідок якої національне виробництво втрачає колишні ринкові переваги, а темпи його розширення поступаються більш активним та вдалим зовнішнім конкурентам. Зазначено необхідність врахування глобальних ризиків та трендів розвитку країн, що розвиваються, для оцінки перспектив довгострокового розвитку України, які на етапі відновлення вітчизняної економіки значною мірою залежатимуть від здатності: прискорити темпи продуктивності праці, зміцнити національну систему розробки та впровадження інновацій.

Забезпечення цілеспрямованого та дієвого впливу економічної політики держави на процес економічного зростання в Україні є вкрай важливим для формування (або коригування) відповідних трендів цього зростання з огляду на стратегічні орієнтири розвитку. Між тим специфічність сучасного історичного етапу для України полягає у наростанні невирішених трансформаційних суперечностей, що набуло вияву системної інституційної кризи. Ця криза різко знижує ефективність державної політики та фактично блокує стратегічно орієнтовані структурні зрушення.

Досягнення стійких трендів економічного зростання на модернізаційних засадах потребує послідовної реалізації системних ринкових реформ, отже – відновлення дієвості економічної політики держави. Це обумовлює актуальність виявлення об'єктивних передумов резистентності суспільно-економічної системи до реформ та розроблення на цій основі ідеології, методології та технології подолання цих передумов.

Економіка України перебуває у глибокій кризі, яка виражається, зокрема, у різкому скороченні виробництва по всіх видах економічної діяльності. Відновлення виробництва та економічного зростання в Україні можливе лише за умови кардинальної модернізації виробництва, спрямованого на забезпечення того рівня адаптивності, енергоємності та ресурсоємності пропозиції українських товаровиробників, яка б відповідала трендам сучасного етапу розвитку світового господарства.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в концептуальному дослідження теоретичних положень співвідношення якості економічного зростання та економічного розвитку з метою розробки ефективної державної економічної моделі та загалом економічної стратегії держави, спрямованої на забезпечення якості та високого рівня життя населення.

Відповідно до поставленої мети визначено наступні ***завдання кваліфікаційної роботи:***

- систематизувати погляди науковців щодо теоретичного обґрунтування понять економічне зростання та економічний розвиток;
- проаналізувати типи та види теорії економічного розвитку за різними ознаками та класифікаціями;
- розкрити різновиди теорій економічного розвитку в національних економіках країн світу;
- провести порівняльний аналіз сучасного стану економіки України
- дослідити недоліки та конкурентні переваги економічної системи України на новому етапі глобалізаційних процесів;
- проаналізувати вплив глобалізаційних тенденцій на трансформацію системи економічного розвитку України;
- визначити умови та напрямки забезпечення сталого економічного розвитку України на сучасному етапі глобалізаційних трансформацій.

Об'єктом дослідження є стратегія сталого економічного розвитку, що формує економічну систему як категорію економічної теорії, визначаючи умови, причини і напрямки її вдосконалення.

Предметом дослідження є науково-методологічні засади та практичний інструментарій пошуку та вдосконалення стратегії сталого економічного розвитку України на сучасному етапі глобалізаційних трансформацій.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження формують фундаментальні праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених з досліджуваної проблематики. Методологічною основою кваліфікаційної роботи є діалектичний метод, як загальний спосіб наукового пізнання соціально-економічних явищ та процесів. Для аналізу умов та напрямків забезпечення сталого розвитку економічної системи України використовувалися методи індукції та дедукції, методи системного узагальнення та порівняння, інституціональний метод. Теоретичні положення та висновки, що висуваються в роботі, обґрунтовуються виходячи з принципів діалектичної логіки. Поряд з теоретичним в роботі використовується також кількісний аналіз матеріалів, статистичні методи, методи економічного моделювання та прогнозування, метод експертних оцінок. В ході аналізу порівнюються фактичні дані щодо функціонування економіки України. На цій основі робляться практичні висновки та пропозиції щодо можливості вдосконалення стратегії сталого економічного розвитку та сценаріїв подальшої трансформації моделі національної економіки.

Інформаційною базою дослідження слугують нормативно-правові та статистичні матеріали Кабінету Міністрів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики, Держзовнішінформу, Державної фіскальної 6 служби України, Національного банку України, СОТ, ЮНКТАД, Світового Банку.

Наукова новизна одержаних результатів кваліфікаційної роботи полягає у поглибленні існуючих теоретико-методологічних основ економічного зростання та економічного розвитку та розробленні практичних підходів щодо удосконалення стратегії сталого економічного розвитку України на сучасному етапі глобалізаційних процесів.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (106 найменувань) та 3 додатків. Загальний обсяг роботи становить 161 сторінка. Основний зміст викладено на 136 сторінках. Робота містить 12 таблиць, 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі ***«Теоретико-методологічні засади економічного розвитку»*** розглянуто сутність понять «економічне зростання» та «економічний розвиток», фактори існування та ефективного розвитку засад економічної моделі, класифікацію економічного розвитку моделей та національних економічних систем, їх класифікації за різними ознаками, і досліджено трансформацію поглядів на економічне зростання та економічний розвиток різних вчених-економістів.

Наукові підходи до загальнотеоретичного обґрунтування категорії розвитку в різні історичні епохи є досить розмаїтими. У сучасній філософській літературі під розвитком розуміється зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, яка характеризується такими трьома властивостями: є закономірною, спрямованою і якісною зміною.

Під закономірністю розуміється невипадковий характер змін. Спрямованість змін означає перехід від одного стану об'єкта до іншого не шляхом постійного повторення пройденого, не рухом по колу, а поступовим рухом до більш досконалого стану об'єкту (прогресивний розвиток) або рухом у протилежному напрямі (регресивний розвиток). Якісні зміни визначаються переходом від структури однієї якості (з однією кількістю її складових, порядком їх розташування одна відносно одної і характером взаємозв'язку між ними) до структури іншої якості (з іншою кількістю, порядком і типом взаємозв'язків складових).

Розвиток виступає як виникнення нового якісного стану об'єкту у результаті зміни його складу і структури.

Аналіз еволюції теоретичних досліджень особливостей економічного зростання дозволяє акцентувати увагу на таких моментах:

- по-перше, основний напрямок та зміст традиційних і сучасних теорій економічного зростання базується на визначенні факторів та джерел економічного зростання, регулювання яких дозволяє здійснювати розширене відтворення. При цьому можна додати, що концепція економічного зростання як результат розширеного відтворення давно себе вичерпала;

- по-друге, в факторній системі відбуваються об'єктивні зміни в сторону домінування соціальних факторів, які базуються на «гуманістичній», «антропогенній» парадигмі. Тому сьогодні постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не просто на розвиток виробництва, а на розвиток «індустрії добробуту», який розглядається як комплекс галузей економіки та сфер економічної діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня життя населення;

- по-третє, кожен напрям вивчення суті економічного зростання разом з загальними рисами характеризується специфічними, в результаті чого економічне зростання розглядається і аналізується в різних аспектах;

- по-четверте, поряд з традиційними типами економічного зростання (інтенсивним, екстенсивним, індустріальним і постіндустріальним) виділяють трансформаційний і трансакційний.

- по-п’яте, відбувається поступова трансформація головної мети економічного зростання від «зростання заради зростання» до «зростання заради розвитку». Така постановка питання вимагає розробки концепції нової якості економічного зростання, яка має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку регіону за рахунок чинників, що забезпечать не тільки кількісне зростання, а й якісні зміни в структурі споживання і нагромадження та зміни соціальних параметрів розвитку територій . Ідентифікація та інтенсифікація дії чинників економічного зростання для певних етапів розвитку будь-якої економічної системи має не тільки сприяти активізації економічної діяльності, а й розробці політики, спрямованої на прискорення цих процесів.

На сьогодні існує величезне розмаїття точок зору на економічний розвиток, що вимагає аналізу еволюції найважливіших теоретичних поглядів на розвиток і зростання у сфері економіки. Так А. Сміт у своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776) головним її предметом бачить економічний розвиток. Якісне перетворення в організації праці призводить до підвищення продуктивності праці, а отже, до збільшення випуску продукції у сотні або тисячі разів. А. Сміт підійшов до розуміння справжнього взаємозв’язку між якісними зрушеннями в економіці та «вибуховим» зростанням «багатства народів»; ключовим елементом його концепції є нагромадження капіталу, яке здійснюється за рахунок чистого доходу (тобто надлишку над вартістю товарів, необхідних для підтримки життєздатності робочої сили) завдяки заощадженням капіталістів.

У IV розділі I тому «Капіталу» «Виробництво відносної додаткової вартості» К. Маркс розкрив діалектику економічного розвитку та економічного зростання – якісні зміни та зрушення у продуктивних силах і виробничих відносинах, які й утворюють зміст явища, яке називають економічним розвитком, відкривають простір для кількісних змін, тобто стають потужним локомотивом економічного зростання. При цьому при інтенсивному впровадженні нової техніки і нових технологій економічне зростання стає якісним і набуває рис економічного розвитку. Саме тому у багатьох авторів поняття «економічний розвиток» та «економічне зростання» фактично ототожнюються. За К. Марксом, економічний розвиток може відбуватися як по лінії прогресу, так і по лінії регресу. Проте, якщо рух від простого до складного є магістральною закономірністю виникнення та формування економічних форм, то рух від складного до простого, від більш до менш розвиненого – тимчасова тенденція, що має суто швидкоплинний характер.

У 1926 р. Й. Шумпетер здійснив друге видання своєї роботи «Історія економічного розвитку» (1911 р.) і увів в економічну науку новий критерій розмежування між економічним зростанням та економічним розвитком, різницю між якими пояснив так: «Поставте в ряд стільки поштових карет, скільки побажаєте, – залізниці у вас при цьому не вийде». Економічне зростання – це збільшення за певний час виробництва і споживання одних і тих же товарів і послуг. Економічний розвиток – це, передусім, поява чогось нового, раніше невідомого, або, інакше кажучи, інновацій.

Важливим є визначення співвідношення між економічними розвитком і зростанням. Обидва ці поняття є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Економічне зростання – це збільшення реального ВВП країни в певному періоді порівняно з іншим періодом. Даний показник показує здатність країни реалізувати її виробничі можливості. Тобто термін «економічне зростання» є вужчим ніж поняття «економічний розвиток». Але цілком очевидно, що економічний розвиток неможливий без економічного зростання. Економічне зростання є структуроутворюючою складовою економічного розвитку [72, с. 55].

Отже, варто зазначити, що економічний розвиток є визначальним етапом у процесі постійних економічних змін, еволюції господарювання суспільства. Адже економічне зростання – це кількісний показник розвитку, а економічний розвиток – це якісне економічне зростання поряд з значними структурними змінами у відносинах власності, в системі поділу праці й зайнятості, в політиці доходів та витрат, у соціальній сфері тощо.

Основу концепцій економічного розвитку складають теорії економічного розвитку (Й. Шумпетер), економічних циклів (М. Кондратьєв, К. Перес, К. Фрімен), економічного зростання (С. Кузнець), динамічної ефективності (Х. Уерта де Сото), збігу історичних обставин розвитку (Гж. В. Колодко) та ін. Отже, аналіз концепцій економічного розвитку показав, що кожна з них була розроблена відповідно до реальної економічної ситуації, стану економіки та певного періоду розвитку, котрий розглядався вченими. Водночас, у кожній із проаналізованих концепцій фактор капіталу виявлявся основним у забезпеченні процесу зростання (неокейнсіанці вважали, що інвестиції – рушійна сила економічного зростання, Р. Солоу оцінював внесок праці та капіталу в економічне зростання).

Теоретичне осмислення категорії «економічний розвиток» важливе для розробки моделі соціально – економічного розвитку країни. Так, у «Тлумачному словнику» С.І. Ожегова «розвиток» – це процес закономірної зміни, переходу від одного стану в інший, досконаліший, перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого».

Дослідження питань економічного розвитку та створення моделі економічного розвитку держави здійснюють відомі українські вчені-економісти – В. Геєць, А. Гальчинський, А. Гриценко, Я. Жаліло, Ю. Зайцев, С.В. Мочерний, В. Тарасевич, Л. Федулова, Л. Шинкарук і багато інших.

Так академік В. Геєць вказує на несформованість достатнього економічного потенціалу для довгострокового економічного зростання, що визначає необхідність його активізації на основі нової економічної стратегії, «із залученням довгострокових факторів зростання, які по суті і формують ендогенізовану модель забезпечення реалізації стратегії зростання економіки».

Нова якість економічного зростання і є вища ступінь еволюції економічного розвитку, оптимізація співвідношення інтересів на всіх рівнях господарства як усередині країни, так і за її межами і тому потребує вивчення як в просторі, так і в часі. Економічне зростання виступає важливою умовою розвитку, адже з одного боку, пов'язане з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних показників реального ВВП (на душу населення), а з іншого – з формуванням

економічних, соціальних та природних умов для забезпечення якісних змін рівня та якості життя населення [72, с. 52].

Однак, необхідно чітко розмежовувати поняття «економічне зростання» і «економічний розвиток», оскільки в економічних дослідженнях вони застосовувалися окремими авторами як синоніми.

Слушно з цього приводу зазначає Я. Тінберген, що ці поняття сумісні між собою, але не тотожні. При подібному довільному спрощенні можуть бути проігноровані важливі риси розвитку [78, с. 89].

Економічний розвиток будь-якого соціально-економічного простору потрібно розглядати як незворотні та спрямовані якісні зміни складноорганізованої системи, що саморозвивається [77, с 130].

В цілому, економічний розвиток – це досить суперечливий процес, який не може відбуватися тільки прямолінійно, по висхідній лінії. Сам розвиток характеризується нерівномірністю, включаючи періоди зростання і спаду, кількісні і якісні зміни в економіці тощо. У випадку, коли розвиток є прогресивним, система набуває більш досконалого стану. Проте суспільний розвиток пов'язаний не тільки з прогресивними змінами і не обов'язково означає зростання, оскільки система може розвиватися і за відсутності зростання, зокрема, внаслідок переходу в новий або гірший стан. Тобто економічний розвиток є зміною системи взагалі, переходом від одного якісного стану до іншого. Управління розвитком певної соціально-економічної системи спрямовується на забезпечення саме прогресивних змін, але в кризових умовах має також запобігати негативним змінам, що уповільнюють або відтерміновують економічне зростання.

С. Мочерний вважає, що економічний розвиток – процес функціонування та еволюції економічної системи в довгостроковому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів [7, с. 468].

А. С. Філіпенко розглядає економічний розвиток, як якісні зміни в господарській системі суспільства, які забезпечують кількісне нарощування його ресурсового потенціалу та якісне вдосконалення базових елементів формотворчих структур [83, с. 71].

Шинкарук Л. В. вказує на те, що, на відміну від економічного зростання, під економічним розвитком розуміють те, що у новому періоді відбувається не просто кількісне збільшення випуску товарів і послуг, які вироблялися раніше, а має місце хоча б одне із зазначених нижче нових економічних явищ: виробництво нових товарів і послуг; упровадження та використання нової техніки і нових технологій; опанування нових, порівняно з минулими періодами, соціально-економічних інститутів (відносин). Отже, можна побачити, що, економічне зростання та економічний розвиток певним чином пов'язані поміж собою й водночас відрізняються. Так країна може переживати економічне зростання без економічного розвитку, а економічний розвиток, особливо в умовах зміни і становлення нових соціально-економічних відносин, як правило, супроводжується економічним спадом.

Отже, економічне зростання і економічний розвиток тісно взаємопов'язані, однак, економічне зростання може відбутися і за умов відсутності економічного

розвитку, в той час, як економічний розвиток без економічного зростання неможливий.

Економічне зростання становить зміст економічного розвитку, є його складовою частиною. Погоджуємося із думкою Е. Райхліна про взаємозв'язок між економічним зростанням та економічним розвитком: економічне зростання – це суто кількісний економічний розвиток, а економічний розвиток – не що інше, як якісне економічне зростання [66, с. 35].

Таким чином, можна говорити про те, що економічний розвиток суспільства представляє собою багатоплановий процес, який охоплює економічне зростання, структурні зміни в економіці, удосконалення умов та якості життя населення [100, с. 42].

Отже, це дозволяє зазначити, по-перше, розвиток може мати місце і тоді, коли зростання не відбувається, але закладені передумови для зростання економіки в майбутньому. По-друге, економічний розвиток може виражатися і в структурних перетвореннях, які безпосередньо не призводять до економічного зростання. Наприклад, Й. Шумпетер під економічним розвитком розумів «…виготовлення нового (або створення нової якості) блага, запровадження нового методу (способу) виробництва, освоєння нового ринку збуту, отримання нового джерела сировини (напівфабрикатів), проведення відповідної реорганізації на підприємстві» [77, с. 159].

Модель економічного розвитку — це основне бачення процесів економічного розвитку країни в цілому, що пропонується для реалізації органами влади та місцевого самоврядування.

Особливості моделей економічного розвитку (ступінь досягнення мети, комплекс заходів щодо її досягнення) визначаються конкретними умовами співвідношення та взаємодії економічних факторів. Моделі економічного розвитку складаються на основі теоретичних закономірностей функціонування економічних об'єктів у ринковій системі. Конкретні умови (історичні, географічні, соціально-культурні) у різних країнах і регіонах обумовлюють особливі співвідношення і взаємодію економічних та інших факторів, також ступінь досягнення економічних цілей, а звідси й особливості розвитку національних і регіональних моделей.

Модель розвитку економічних систем (світової економіки, основних груп країн світу, національних економік, регіонів, регіональних угруповань), розглянута в динаміці, являє собою послідовність моделей, характерних для певних часових відрізків.

Неокласична модель розвитку базується на постулаті: вільний нерегульований ринок природно приводить до усунення нерівності між регіонами й, отже, не слід обмежувати стихійну дію ринкових сил. На практиці, в умовах «державного капіталізму», така модель себе не виправдала.

Посткейнсіанська модель розвитку заснована на державному регулюванні міжрегіональних відмінностей шляхом стимулювання інвестицій і припливу приватного капіталу в слабко розвинені регіони. Для цього використовуються такі інструменти регіональної економічної політики, як субсидії, кредити та податкові пільги [79].

Модель наздоганяючого розвитку базується на меркантилістській теорії (одержання прибутку за рахунок розвитку торгівлі) та передбачає насамперед стимулювання **імпортозаміщення.** Мета подолання відставання країни за економічним рівнем здійснюється за допомогою розвитку внутрішнього ринку. Суть цієї моделі полягає у протекціонізмі галузей національної економіки (сприяє розвитку імпортзаміщуючих галузей), що досить часто підкріплений державною монополією зовнішньої торгівлі (захищає вітчизняні товари від конкуренції з іноземними) і неконвертованістю національної валюти (перешкоджає вивозу національного капіталу, концентруючи його У внутрішніх капіталовкладеннях). Ця модель сприяє створенню багатогалузевої економіки, однак протекціонізм в остаточному підсумку знижує конкурентоздатність товарів на світовому ринку, що стає гальмом для подальшого розвитку й викликає необхідність застосування іншої моделі розвитку — **експортоорієнтованої**. Суть її в орієнтації створюваних галузей переважно на зовнішній ринок. Ця модель передбачає високу конкурентоспроможність товарів. Вона може сполучатися з активним залученням до експортного виробництва іноземного капіталу за допомогою створення сприятливого інвестиційного клімату (податкові пільги, політична та соціальна стабільність тощо) [79].

Інноваційна модель розвитку — економічна модель розвитку, заснована на використанні високих технологій, що сприяють створенню конкурентоспроможної продукції, як правило, для зовнішнього ринку. Для цього використовується такий інструмент регіональної економічної політики, як створення центрів розвитку у вигляді вільних (спеціальних) економічних зон, технополісів, технопарків і т.п. .

Необхідними умовами створення **моделі «нової економіки»** є [24]:

- стимулювання зростання (у відсотковому співвідношенні до ВВП) інвестицій в інформаційні технології;
- реструктуризація корпорацій з метою зниження видатків, підвищення гнучкості і поліпшення використання інформаційних технологій;
- полегшення доступу інвесторів на фінансовий ринок;
- збільшення венчурних капіталовкладень і експансії рийку нових акцій;
- сприяння розвитку підприємницької культури і допомога бізнесменам-початківцям;
- прискорення процесу дерегулювання і лібералізації, насамперед у телекомунікаційному секторі й на ринку праці;
- низький рівень оподаткування і виважений підхід до підвищення відсоткових ставок.

Модель лінійних стадій розвитку. Дана концепція доведена американським економістом В. Ростоу та передбачає, що будь-яка економічна система в процесі свого розвитку має пройти певні етапи, за умови включення її в світову систему взаємозв'язків.

Такими стадіями він визначив:

• традиційне суспільство;
• визрівання передумов для ривка;
• ривок до самопідтримувального зростання;

• перехід до технологічної зрілості;

• ера масового споживання.

Основним у теорії Ростоу є базування на необхідності накопичення передумов для реалізації прориву. Такими передумовами можуть бути внутрішні і зовнішні заощадження, які можуть накопичити необхідну суму інвестицій і здійснити прискорене економічне зростання.

Отже, економічне зростання – це збільшення виробництва і споживання тих самих товарів і послуг з часом. Економічний розвиток – це, перш за все, поява якісно нового, не відомого раніше – інновацій.

Теорія структурних трансформацій. Модель акцентує увагу на механізмі перетворення переважно аграрної економіки країн, що розвиваються, в господарство з більш розвиненою галузевою структурою й більш високим рівнем урбанізації. Для аналізу тут використовуються неокласичні поняття ціни та розподілу ресурсів, а також сучасні економетричні методи.

Теорія зовнішньої залежності. Концепції зовнішньої залежності виходять з того, що взаємозалежність країн світу є наслідком залежності колоній від метрополій та інших розвинутих країн. Тому між ними сформовані відносини нееквівалентного обміну у взаємній торгівлі. Нееквівалентність обміну полягає у тому, що розвинуті країни отримують економічну і технологічну ренту, транснаціональні компанії вилучають ефект масштабу виробництва, експлуатують природні і людські ресурси менш розвинутих країн тощо. Також участь у міжнародних фінансових організаціях дають змогу розвиненим країнам впливати на визначення умов надання позик і кредитів.

Неокласична модель вільного ринку. Дана модель виникла під впливом кризових явищ. Основний зміст теорії полягає у необхідності лібералізації економіки, її зовнішньої відкритості, приватизації власності, інституційної перебудови тощо.

Із неокласичної моделі випливало, що всі країни, які отримують однаковий доступ до сучасних технологій, повинні мати наближені між собою темпи підвищення продуктивності праці (звісно, з поправками на відмінності в стартових можливостях, темпах приросту населення, нормах заощадження капіталу і факторах, які виходять за рамки економічних процесів, що моделюються). Але, як визнає Солоу, говорити про щось подібне на таку конвергенцію в реальній економіці можна лише щодо найбільш розвинених індустріально країн і недоречно при їх порівнянні з країнами Латинської Америки, Африки і більшістю країн Азії.

Теорія ендогенного зростання. Сутність моделі ендогенного зростання полягає в орієнтації на внутрішні чинники і механізми господарського розвитку. Адже саме вони у своїй сукупності здатні забезпечити розвиток і відтворення економічних систем. Дана концепція передбачає залучення в господарський оборот внутрішніх ресурсів, які здатні забезпечити необхідні стартові умови економічного зростання і підтримати їх оптимальні темпи у довгостроковій перспективі. Важлива роль при цьому відводиться активній економічній політиці, яка покликана сприяти максимальному використанню всіх наявних у країні ресурсів і механізмів для формування власної національної економічної системи.

У другому розділі ***«Аналіз практичного застосування теорій економічного розвитку в національних економіках»*** проаналізовано моделеутворюючі фактори становлення та розвитку національних економічних моделей, а також економічні засади впливу глобалізаційних процесів на сучасні економічні модель.

Не зважаючи на схожість, кожна національна економічна система має власні, притаманні лише їй, особливі та характерні риси. Так розрізняють американську, швецьку, німецьку, японську та інші економічні моделі. Враховуючи те, що Україна знаходиться в режимі пошуку власної економічної моделі, доцільним буде дослідження особливостей побудови економічних моделей провідних країн світу. Як свідчить досвід головним інструментом створення економічної моделі має бути не стихійна гра сил, а активна й послідовна діяльність держави щодо створення необхідних інститутів ринку. Зазначена обставина посилюється на фоні значного послаблення останніми роками ліберальної економічної моделі та неспроможність на її основі розв'язати найгостріші протиріччя сучасного розвитку економічних систем.

Модель ринкової економіки США

Американська модель побудована на основі всебічного заохочення підприємницької діяльності, збагачення найбільш активної частини населення. Вона базується на високому рівні продуктивності праці та орієнтуванні на досягнення успіху кожної окремої особистості. Сучасна ринкова економіка США є не стихійною, а регульованою державою.

У США механізм державного регулювання пройшов декілька етапів. На початку 70-х років у режимі жорсткого адміністративного регулювання перебувало багато галузей економіки США. Основними причинами введення жорсткого регулювання галузей економіки були обмеження монополії і обмеження конкуренції. В арсеналі елементів державного регулювання ринку США важливе місце зайняло державне програмування економіки, яке охопило розробку як загальнонаціональних, так і регіональних програм.

У 80-і роки США відмовились від традиційної системи регулювання, яка ґрунтувалась на кейнсіанській моделі і замінили її системою, основаною на проведені політики монетаризму і економічної теорії «пропозиції». Держава регулює відносини сторін, забезпечує їх свободу, стимулює чесну ділову активність і карає тих, хто ігнорує право та інтереси суб'єктів ринку. В умовах сучасної ринкової економіки, яка характеризується наявністю великої кількості не тільки малих і середніх підприємств, але й монополізованих комплексів, ринкове саморегулювання доповнюється і формується в механізм цілеспрямованого макроекономічного регулювання. При цьому зусилля держави концентруються на недопущенні монополізму, контролі за реалізацією антимонопольного законодавства, стимулюванні передових технологій [1, с. 27].

В практиці державного регулювання економіки США широко використовується система державних замовлень (атомна, аерокосмічна промисловість, електротехнічна). Важливе місце в регулюванні ринку США відводиться фіскальній політиці. Суть її полягає у встановленні державного оподаткування і державних витрат з таким розрахунком, щоб вони допомагали

гасити коливання економічного циклу, сприяли, високому рівню зайнятості, обмежували інфляцію або пом'якшували дефляцію (застій).

Таким чином, пряме і опосередковане втручання держави в економічне життя США ґрунтується на системі теоретично обґрунтованих і перевірених господарською практикою методів і важелів, які є універсальними.

В подальшому, по мірі розвитку, простежується стійка тенденція зближення американської, європейської і японської моделей управління. Розвиток науково-технічного прогресу і конкуренції ведуть до нівелювання їх відмінностей. Однак деякі певні особливості все ж таки зберігаються. В американській моделі управління краще, ніж в поставлена робота по підготовці кадрів керівних структур, накопичений багатий досвід керівної діяльності.

Етапи економічного розвитку США

Період	Президент	Характеристика	Основні наслідки
Повоєнне процвітання (1945–1973)	Трумен, Ейзенхауер, Кеннеді, Джонсон, Ніксон	Підсилення середнього класу і профспілок, програма «Велике суспільство», полегшення кредитування та зниження податків, «бебі-бум»	Бурхливе зростання ВВП і продуктивності праці. Середньорічні темпи зростання ВВП понад 4,5%
Переплетення криз (1973–1981)	Форд, Картер	Завершення формування пост бреттон-вудської системи, нафтова криза, крах фондового ринку 1973–1974 рр., кейнсіанські принципи антикризового регулювання	Зростання імпорту промислових товарів (автомобілі, електроніка); хронічний дефіцит зовнішньоторговельного балансу; різке зниження темпів зростання продуктивності праці; стагфляція, зростання безробіття
Дерегуляція і рейганоміка (1981–2009)	Рейган, Буш-старший, Клінтон, Буш-молодший	Жорсткі антиінфляційні заходи, зниження податків на корпорації, дерегулювання підприємницької діяльності; лібералізація процентних ставок за банківськими депозитами, зняття обмежень на проведення прямого інвестування промисловості банками, політика неолібералізму	Зниження безробіття та інфляції, зростання процентних ставок, приплив іноземних капіталів до банків США, технологічний бум, бульбашка доткомів, перехід до негативної чистої міжнародної інвестиційної позиції, різке зростання національного боргу, розширення соціального розшарування
Глобалізація і Велика рецесія (2009–теперішній час)	Обама, Трамп	Політика зменшення дефіциту бюджету і зовнішнього боргу держави, реформа системи охорони здоров’я, повернення до кейнсіанських принципів регулювання, трампономіка, податкова реформа	«Дешеві» гроші, низька інфляція і темпи зростання ВВП, скорочення безробіття

Західноєвропейська модель

В регулюванні ринку країн Західної Європи можна виділити два періоди: інтенсивного розвитку механізмів державного регулювання і дерегулювання.

В період після кризи в Західній Європі почали широко використовуватись різні форми втручання держави в економіку. В довоєнний і післявоєнний період розвиток господарських систем Західної Європи відбувався у відповідності з основними рецептами кейнсіанства.

Держава активно кооперувалась з приватним капіталом, беручи на себе відповідальність за створення нових галузей і реконструкцію старих. Для 50—60-х років характерне досить сильне втручання в економіку, прийняття обов'язкових для підприємств планів. В 70-х роках був здійснений перехід до індикативного планування, яке дозволило на демократичній основі координувати позицію держави і приватного бізнесу. В подальшому індикативне планування замінюється стратегічним.

Головний принцип централізованого керівництва у Західній Європі полягає у створені центральними органами регулювання «штучних правил гри» для господарських суб'єктів, які спонукають їх діяти у бажаному для економічної ситуації напрямі. Чітко виявились два нових підходи в державному регулюванні: макроекономічне регулювання, засноване на податково-бюджетному і кредитно-грошовому інструментарії, та індустріальна політика, спрямована на структурну перебудову економіки.

Макроекономічна політика державних органів у країнах Західної Європи спрямована на створення максимально сприятливих умов для приватного прибуткового нагромадження капіталу. Європейські країни виробили засоби стимулювання ринкових підприємств (венчурного бізнесу), які працюють на найновіших напрямках науково-технічного прогресу, шляхом безпосереднього виділення державних кредитів, зниження оподаткування на біржові доходи, надання державних гарантій.

Економічна модель Німеччини.

Німеччина тривалий час є лідером серед країн ЄС за величиною ВВП і займає одне з провідних місць у світі. Для німецької моделі характерна ринкова економіка з високою часткою свободи вибору підприємницької діяльності, професії, розпорядження приватним майном (включаючи засоби виробництва), стилю споживання і т.д.

У німецькій моделі в списку пріоритетів враховувалося наступне:

• на першому місці стоять інвестиції в людський капітал - освіту;

• розвиток соціально значущої економіки;

• подолання різниці в доходах багатих і бідних верств населення.

Наявність сильних профспілок зумовило відсутність гнучкості на ринку праці: високі допомоги по безробіттю; високий рівень оподаткування доходів фірм і бізнесів. Державний контроль зводиться в основному до контролю за збереженням конкуренції, небезпека придушення якої виникає при зосередженні в одних руках виробництва якогось виду виробів.

Несприятливе становище світової економіки, труднощі переходу колишньої НДР від командної економіки до ринкової в умовах слабкої конкурентної спроможності підприємств оголили слабкі місця в економіці Німеччини, яка стала відставати в інформаційних технологіях, у тих галузях, де була традиційно сильніше інших європейських країн.

Традиційно висока середня зарплата робітників обумовлює дорожнечу німецьких товарів на світовому ринку. У зв'язку з цим передбачається реформація дорогої системи соціального забезпечення та народної освіти, відступ держави з багатьох областей приватної економіки, скорочення бюрократичного апарату.

В економічному плані Німеччина є класичним державою-експортером: практично не маючи природних ресурсів, вона займає друге місце в світі (після США) з експорту товарів і послуг і насамперед з експорту автомобілів і верстатів. Стабільність німецької економіки забезпечують дрібні та середні фірми, яких налічується близько 3 млн.

У Німеччині дуже розвинена система тарифних угод: за круглим столом збираються представники керівництва підприємств, всіх організацій, як громадських, так і політичних, які розглядають питання заробітної плати, відпусток, соціального страхування, посібників.

Соціальна політика заснована на наданні всім формам господарства (великим, дрібним, середнім) можливостей сталого розвитку. Особливим заступництвом користуються дрібні і середні підприємства, фермерські господарства. Держава активно впливає на ціни, мита, технічні норми; 70% експорту Німеччини - внутрішній експорт Євросоюзу.

На одній із зустрічей міністрів фінансів країн ЄС було вирішено, що Німеччина та інші країни повинні збільшити експорт в країни Азії та Америки, щоб забезпечувати поява нових робочих місць, виконувати вимоги профспілок про відкритість питань зарплати. Ухвалений у Франкфурті європейський пакт стійкості європейських національних валют повинен сприяти стабілізації в економіці і зменшення соціальних проблем. Але при цьому рекомендовано враховувати наступне:

а) в області зайнятості не можна керуватися тільки кон'юнктурою ринку;

б) вартість роботи не повинна бути занадто високою.

Японська економічна модель

Величезний вплив на розвиток післявоєнної економіки Японії мали США. Концепцію врегулювання японської економіки розробив американський фінансист Джозеф Додж, який акцентував увагу на податковій системі. Суть цієї концепції полягала в тому, що податки повинні були допомогти подолати інфляцію. Найбільш важливу роль у відновленні економіки Японії зіграли «прямі податки», отримані безпосередньо з доходів і майна платників податків. Справляння податків призвело до виконання бездефіцитного державного бюджету, коли доходи стали значно перевищувати витрати, що допомогло Японії вийти з тривалої фінансової кризи і врятувало єну від інфляції.

Було введено заміну безповоротних державних субсидій на комерційний банківський кредит, стабілізацію заробітної плати робітників і встановлення державного контролю над цінами. Також проведено земельну реформу, згідно з якою практично повністю ліквідовано поміщицьку власність на оброблювану землю. Фактично рисові поля перейшли в руки селян, які з орендарів перетворилися на власників. Частина поміщицької землі, що залишилася, викуповувалася державою і продавалася колишнім орендарям. Перехід орендної землі у власність простимулював підвищення товарності сільського господарства і привів до відродження внутрішнього ринку.

Зберігаючи роль світового лідера з багатьох найважливіших напрямків науково-технічного прогресу, Японія при цьому демонструє надзвичайно високий ступінь адаптації до умов, що змінюються з розвитком економіки. Ці зміни

відбуваються не просто на базі технологічних нововведень, але в безперервній і надто складній взаємодії техніки, технології, економічних і соціально-політичних чинників.

В будь-якій економічній системі довгострокова динаміка економічного зростання зв'язана передусім з освоєнням нововведень. Тривалий час, особливо в післявоєнні роки, науково-технічна політика Японії базувалася на зацікавленості науково-технічних досягнень із-за кордону (в формі купівлі ліцензій, створення змішаних компаній, участі в багатонаціональних дослідних проектах).

Запозичаючи і удосконалюючи зарубіжну передову технологію, Японія не тільки досягла світового технічного рівня в більшості галузей економіки, але й зуміла створити потужні засади на міжнародному ринку технологій майбутнього. В прикладних дослідженнях і розробках, а також в управлінні інноваційною діяльністю, Японія забезпечила собі певні переваги перед Заходом, але все ще відстає за рівнем розвитку Фундаментальної науки.

На нинішній стадії економічного розвитку Японії нерозсудливо, та й неможливо продовжувати віддавати пріоритет тільки прикладним дослідженням і розробкам:

По-перше, зменшується потік ліцензій на фундаментальні дослідження, на базі яких можуть бути зроблені вдосконалення. Західні компанії все менш схильні продавати такі ліцензії Японії.

По-друге, ігнорування фундаментальних досліджень позбавило японські компанії можливості ефективного обміну.

По-третє, одностороння політика стимулювання прикладних досліджень знизила статус зайнятих фундаментальними дослідженнями, зменшила їхні можливості в дослідних підрозділах корпорацій.

Розглядаючи економічну модель «нових індустріальних країн» і особливості її успішного розвитку до останнього часу, переважно відзначають зовнішні та внутрішні причини, що зумовили цей успішний розвиток. Цілий ряд зазначених причин або факторів розвитку є спільним для усіх нових індустріальних країн. Однак є й певні особливості економічної моделі зростання, притаманні лише економікам країн Південно-Східної Азії. Специфічні риси виділяють і в латиноамериканській моделі зростання.

Спільні для всієї групи нових індустріальних країн зовнішні чинники їх економічного зростання, що забезпечили виділення нових індустріальних країн зі всього світу, що розвивається.

По-перше, це те, що через певні причини деякі нові індустріальні країни опинилися у сфері особливих політичних та економічних інтересів промислово розвинених країн. Південноазіатські країни були сферою особливих інтересів японських ТНК, які створювали тут свої численні філії, спираючись на дешеву, працелюбну та дисципліновану робочу силу зі схожим на японський менталітетом та близьке розташування країн регіону.

Особливе значення для США має те, що Мексика є їх найближчим сусідом. Нестабільне становище країни може негативно відобразитися на ситуації в США. Окрім того, весь латиноаме-риканський регіон є потужним ринком збуту продукції американських ТНК та сферою вкладення їхніх інвестицій.

Другим значним фактором активізації економічних зав'язків нових індустріальних країн та промислово розвинених країн була структурна перебудова, насамперед формування там потужних транснаціональних корпорацій та посилення зарубіжної експансії останніх.

Японські інвестиції сприяли індустріалізації нових індустріальних країн Азії і зростанню конкурентоспроможності їхнього експорту. Суттєву роль вони відіграли у перетворенні нових індустріальних країн у значних експортерів продукції обробної промисловості.

Для нових індустріальних країн Азії було характерне те, що підприємницький капітал спрямовувався переважно в обробну промисловість і сировинні галузі. У латиноамериканських нових індустріальних країнах він вкладався у торгівлю, сферу послуг, обробну промисловість. Широка експансія закордонного приватного капіталу призвела до того, що у нових індустріальних країнах фактично немає жодної галузі економіки, де не було б іноземного капіталу.

Зазначені зовнішні фактори економічного зростання НІК відіграли важливу роль у формуванні їх високоефективних економік, але не менше значення тут мали внутрішні причини, що зумовили особливу привабливість нових індустріальних країн для ПРК. Спільною для усіх НІК внутрішньою причиною було те, що майже у всіх «нових індустріальних країнах» склалися автократичні або близькі до таких політичні режими, лояльні до промислово розвинених країн. Тут була забезпечена політична стабільність. Демократичні та політичні перетворення були спрямовані на користь капіталістичних економічних реформ. Іноземним інвесторам всередині НІК гарантувався високий ступінь безпеки для їхніх інвестицій.

До того ж усі нові індустріальні країни мали велику армію дешевої робочої сили. А в азіатських країнах робітникам властиві працелюбність, старанність, дисциплінованість. Цей чинник давав змогу транснаціональним компаніям зі США і Японії забезпечувати зниження витрат виробництва, перенесеного на територію цих країн. Латиноамериканські НІК, на додаток до людських ресурсів, мають добру сировинну базу та достатньо місткі внутрішні ринки.

Основним фактором економічних успіхів нових індустріальних країн стала вибрана ними модель розвитку, яка найзагальніше визначається як політика зовнішньої орієнтації.

Розвиток економіки Китаю має великий вплив на сучасну світову економіку. Є декількох гіпотез, що пояснюють «китайське диво». Одним з пояснень стрімкого злету економіки Китаю виступають унікальні особливості китайського національного характеру: працьовитість, самовідданість, невибагливість.

Китайська економічна модель

У Китаї реформи носили тривалий поступовий характер, держава зберегла значний контроль над економікою, навіть його роль в економічному розвитку помітно зросла. Воно брало активну участь у кожному з основних напрямків економічної політики (політики зайнятості, соціальної, зовнішньоекономічної,

грошово-кредитної, бюджетної політики). Можливо, саме це і вплинуло на специфіку китайської моделі економічних реформ.

Підбиваючи підсумки першого етапу еволюції китайської економічної моделі, можна виокремити такі характерні риси:

1. Розвиток командно-адміністративної економіки: відсутній вплив ринкових сил на фактори виробництва, цілеспрямований розподіл ресурсів та контроль за виконанням планів (за основу було взято модель Радянського Союзу);

2. Прискорена індустріалізація: суттєве збільшення державних витрат на промисловий розвиток, зокрема інвестиції у важку промисловість (видобувну та переробну);

3. Колективізація: розвиток колективної форми власності для реформи сільського та ремісничого виробництва, створення народних комун;

4. Технологічна модернізація виробництва: запозичення технологій та стимулювання розвитку науки й технологій у середині країни;

5. Мілітаризація економіки: підтримка високого рівня воєнної готовності та обороноздатності внаслідок запровадження інвестиційної програми «Третій фронт»;

6. Децентралізація економічної діяльності: стимулювання в 1970-х роках розвитку промисловості в сільській місцевості;

7. Часткова ізоляція від зовнішнього світу: зовнішньоекономічні зв'язки було зведено до мінімуму, у третій п'ятирічці взято курс на розвиток економіки самозабезпечення.

Період трансформації моделі економічного розвитку закритої соціалістичної до відкритої з ринковими механізмами – соціалізму з китайською специфікою – характеризується:

1. Політикою реформ: структурні трансформації економічної системи та її модернізації від сільського господарства до високотехнологічних галузей промисловості, розвиток сфери послуг та нарощення виробництва.

2. Політикою відкритості й інтеграції у світове господарство: відкриття китайської економіки для іноземних інвестицій шляхом створення спеціальних економічних зон, нарощення обсягів зовнішньої торгівлі та перетворення Китаю у світового експортера продукції широкого вжитку.

3. Розвитком науки та інновацій – рушійних виробничих сил: розвиток власних інновацій шляхом стимулювання фундаментальної й прикладної науки (як у дослідницьких інституціях, так і на виробництві та підприємствах), комерціалізація інновації в усіх галузях промисловості та сільського господарства, реформування системи захисту права інтелектуальної власності й нарощення обсягів патентування.

4. Урбанізацією: заохочення сільського працездатного населення переїжджати до міст, розбудова міської інфраструктури, розвиток промисловості та сфери послуг (освіта, медицина, фінанси тощо), станом на 2010 рік урбанізація була на рівні 48%.

5. Підвищенням якості й рівня життя населення: збільшення доходів населення, скорочення розриву між бідними та багатими, підвищення якості продукції, ужиття заходів щодо захисту довкілля.

6. Побудовою гармонійного суспільства: удосконалення правової та законодавчої систем (гармонійна правова держава), підтримка порядку й спокою в країні, злагоджене співіснування суспільства та довкілля, формування середнього класу.

Таким чином, можна виділити наступні п'ять найбільш важливих принципів, що лежать в основі розробки і проведення китайських реформ.

1. Орієнтація на довгострокові цілі. З цього принципу випливає поступова, а не блискавична, модернізація народного господарства при переході до ринкових принципів. При цьому реалізація, в першу чергу більш легких, у реалізації, змін, з подальшим переходом до більш ресурсномістких і «болючих».

На початку процесу реформування було визнано, що країна не зможе в короткостроковій перспективі створити нову систему господарських відносин, що необхідно рік за роком послідовно змінювати окремі механізми, для досягнення пріоритетних цілей в перспективі двадцяти, тридцяти, п’ятдесяти років.

2. Гнучкість при виробленні форматів інституційних змін. Пильна увага приділяється зарубіжному і власного історичного досвіду, проте не для «сліпого» копіювання наявних прикладів, але, перш за все, для адаптації до свого середовища. Використання методу «проб і помилок»: апробація рішень спочатку на окремих регіонах країни, а при доведеній ефективності наступне поширення на всю країну.

3. Використання економічних переваг країни, сфокусованість на наявних можливостях. Протягом першого періоду реформ активно експлуатувався демографічний фактор. Завдяки дешевій робочій силі в тому числі, стало можливим використовувати експортоорієнтовану модель зростання економіки. Були створені привабливі умови для відкриття закордонними гравцями сучасних виробництв на території Китаю, що дозволило імпортувати технологічні рішення, забезпечити зайнятість і прогрес.

4. Державний капіталізм (на противагу соціалістичному плануванню і капіталізму вільного ринку). Чільна роль держави, визначального макроекономічного регулювання, що дозволяє певним секторам економіки функціонувати на ринкових умовах. Крім цього політичне лідерство, зосереджене в руках однієї партії, забезпечує вибудовану вертикаль влади, а також її спадкоємність і стабільність протягом десятиліть.

5. Опора на широкі маси населення з самого початку реалізації реформ. З одного боку, перші кроки були відразу направлені на першочергові потреби простих громадян: рішення проблем з продовольством і товарами широкого вжитку, стимулювання приватного підприємництва в тому числі в бідних районах країни - для забезпечення зростання доходів населення. З іншого боку, багато уваги приділяється реалізації соціальних програм, використання «м'якої сили», підкреслюється вибір Китаєм власного шляху, аналізуються власні духовні традиції для відродження їх у новій якості в сучасних умовах.

У третьому розділі ***«Стратегічні напрямки розвитку національної економіки в умовах нового етапу глобалізації»*** визначено основні напрямки та перспективи подальшого розвитку економічної моделі України та можливості використання в Україні досвіду функціонування окремих елементів національних

економічних моделей країн світу. Запропоновано шляхи подолання суперечностей трансформації національної економічної моделі України та окреслено перспективи її подальшого розвитку.

На сучасному етапі, особливо упродовж останніх років, в Україні досить загострилася проблема аналізу чинників і складових забезпечення економічного зростання для нівелювання основних макроекономічних диспропорцій та стабілізації подальшого економічного розвитку.

У середньо- та довгостроковій перспективі ймовірне прискорення глобалізаційних процесів стосовно усіх структурних елементів системи відтворення, але насамперед споживання, обігу та фінансової системи. До кінця поточного та середини наступного десятиліття в Україні під впливом глобалізації з високою ймовірністю складеться нова конфігурація:

- виробничо-технологічних структур, частково вбудованих у міжнародні ланцюжки виробництва доданої вартості;
- виробничо-територіальних кластерів;
- корпоративних організаційних структур транснаціонального характеру.

Звідси можна зробити такий узагальнюючий висновок: маємо процес структурного спрощення економіки та її наближення до структурних характеристик менш розвинених країн світу.

Економіка абсолютної більшості країн світу в умовах глобалізації стає надзвичайно залежною від змін у структурі міжнародної торгівлі. Для України, з її підвищеною відкритістю до зовнішнього світу (вартість експорту відносно ВВП стабільно перевищує позначку у 50%) структурні параметри міжнародного обміну мають винятково велике значення. Довгострокова еволюція структури українського експорту йшла паралельно до структурних зрушень в економіці в цілому, взаємно підсилюючи тенденції у цьому «тандемі». При цьому зміни у структурі експорту України, за відсутності ефективної національної політики щодо реалізації структурних пріоритетів економічного розвитку, відігравали роль потужного каталізатора процесів структурного спрощення української економіки.

Одним з основних пріоритетів національних інтересів України є створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, здатної успішно інтегруватись у європейський політичний, економічний та правовий простір. Для забезпечення стійкого розвитку української економіки та уникнення негативного зовнішнього впливу необхідно розробити і втілити в життя стратегії, спрямовані на підвищення міжнародної конкурентоспроможності нашої держави.

Україна, яка постачає на світовий ринок в основному продукцію незначного рівня переробки, інтегрується у світове господарство за схемою напівсировинного придатку.

З точки зору країн ЄС Україна, конкурентоспроможна за бажаною для них ресурсною складовою, опиниться на периферії світового господарства, що сформує нестійкий стан, оскільки будь-яка криза в центрі світової економіки (розвинені країни) буде згладжуватися за рахунок його периферії. Крім цього, сировинна спеціалізація не забезпечить значного розширення робочих місць і

закріпить технологічну залежність від розвинених країн. Поглибиться економічна та політична дезінтеграція України з усіма можливими наслідками. Населення країни зменшується, може статися злам системи соціального захисту. Конкурентним буде лише набір секторів, що включені у світове господарство.

В Україні були достатні стартові умови для того, щоб поступово інтегруватися в загальносвітові процеси. Не зважаючи на негаразди останніх років Україна і досі має потужний науково-технічний, інтелектуальний потенціал, висококваліфіковану робочу силу і розташована у надзвичайно вигідному місці геополітичного простору, що є визначальним у системі сучасного виробництва. Зазначені тенденції, процеси решоригну, що спостерігаються останніми роками у світовій економіці, та географічна близькість до потужних, емних та розвинених ринків можуть стати для України «вікном можливостей» економічного розвитку.

Участь України у євроінтеграційному процесі та розширення на цій основі зовнішньоторговельного обігу дають їй можливість ефективно вирішувати багато проблем. При цьому наголосимо, що, саме економічні та політичні інтереси Заходу у контексті інтеграції дозволяють Україні зосередити увагу розвинутих країн на своїх соціально-економічних негараздах, а відтак розраховувати на фінансову і економічну допомогу. Країни Європейського Союзу зацікавлені в українському ринку, який має велику ємність і являє собою винятковий синтез дешевої, але висококваліфікованої робочої сили та вигідного економічного положення.

Отже, виходячи з вищезазначеного, в Україні необхідним є розробка напрямів підвищення її глобальної конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність залежить від здатності держави створювати економіко-правове середовище, яке сприяє стійкому процесу створення доданої вартості. Останній підкреслює стабільність конкурентоспроможності країни в майбутньому.

Основні конкурентні переваги економіки України

Конкурентні переваги	**Рейтингова оцінка**
Якість початкової освіти	47
Здатність до інновацій	39
Якість залізничної інфраструктури	30
Відношення продуктивності праці до рівня її оплати	35
Державний борг	18
Доступ до вищої освіти	18

Також, до основних конкурентних порівняльних переваг економіки України можна віднести:

- природно-сировинну базу;
- значні потужності видобувної та обробної промисловості;
- розвинуту транспортну інфраструктуру;
- досить високий рівень кваліфікації робочої сили при невисокому рівні її оплати;
- вигідне економічно-географічне положення країни;

- розмір ринку;
- доступність електроенергії;
- вартість початку бізнесу;
- ставлення до підприємницьких ризиків.

Отже, відповідно до концепції М. Портера про «стадії конкурентного розвитку», Україна щодо більшості своєї продукції знаходиться на тій стадії конкурентного розвитку, що зумовлена природними факторами. Тому, для підвищення конкурентоздатності вітчизняної економіки потрібно якомога швидше перейти до наступних стадій конкурентного розвитку, які зумовлюються капіталовкладеннями та інноваціями.

Стратегічне бачення сталого розвитку України ґрунтується на забезпеченні національних інтересів та виконанні міжнародних зобов'язань України щодо переходу до сталого розвитку. Такий розвиток передбачає [75, с. 118]:

- подолання дисбалансів в економічній, соціальній та екологічній сферах;
- трансформацію економічної діяльності, перехід на засади «зеленої економіки»;
- побудову мирного та безпечного, соціально згуртованого суспільства з належним врядуванням та інклюзивними інституціями;
- забезпечення партнерської взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства;
- повну зайнятість населення;
- високий рівень науки, освіти та охорони здоров'я;
- підтримання довкілля в належному стані, який забезпечуватиме якісне життя та благополуччя теперішнього і майбутніх поколінь;
- децентралізацію та впровадження регіональної політики, яка передбачає гармонійне поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів;
- збереження національних культурних цінностей і традицій.

Визначення потенціалу успішного реконструктивного розвитку України в умовах інтенсифікації міжнародної економічної взаємодії, формування ефективної інституційної системи його забезпечення є відправною точкою розробки дійової стратегії конкурентної інтеграції України в глобальний економічний простір.

Виокремимо ряд тісно пов'язаних між собою складових комплексної конкурентної стратегії, здатних забезпечити успішну інтеграцію України в глобальний простір господарювання. В узагальненому вигляді за критерієм джерела отримання конкурентних переваг їх можна розділити на такі групи: ринкові, цінові, фінансові, виробничі, технологічні, розширення об'єкта експортної діяльності.

ВИСНОВКИ

Світова економіка вступила в період кардинальних трансформацій, зумовлених як новою хвилею технологічних інновацій, так і розвитком людини, піднесенням і диверсифікацією її потреб і творчих можливостей. Ці трансформаційні процеси мають системний характер і ведуть до утворення якісно нових структурних характеристик глобальної економіки, які в сукупності означають становлення нового технологічного і соціально-економічного укладів життєдіяльності людства. Ці зміни чинитимуть кардинальний вплив на всі структури світової економіки, способи організації бізнесу та пріоритети і методи макроекономічного регулювання і забезпечення економічного зростання й розвитку.

Технологічний компонент зазначених глобальних змін, яка нині характеризується як четверта промислова революція, становитиме кардинальний, по суті екзистенційний, виклик не лише для низки галузей економіки, а й для окремих країн світу. Країни, що покладаються на пасивні схеми економічного розвитку, без вкладання зусиль у власний технологічний розвиток можуть опинитися у пастці і втратити позиції у світовій економіці. Участь України у процесах четвертої промислової революції істотно ускладняється наявними структурними диспропорціями в економіці та її освітньої-науковому потенціалі. У структурі підготовки кадрів в Україні закріпилися диспропорції, найбільш небезпечною з яких є дуже низький відсоток фахівців, які мають вищу освіту у галузі природничих наук.

Має місце істотне відставання України від світових інноваційних лідерів – не лише серед розвинених країн світу, а й багатьох країн, що розвиваються. Україну кардинальні структурні зрушення у світовому господарстві ставлять перед дилемою: або долучитися до провідних трендів економічного розвитку під впливом новітніх технологій, або опинитися на узбіччі світового господарства та світової цивілізації загалом. Відповідь на цей виклик можна знайти лише в рамках стратегічно орієнтованої національної політики розвитку, зміни філософії, що лежить в основі економічної поведінки в Україні, та поширення «культури довгостроковості» серед управлінців усіх рівнів. Принципами довгострокової політики України мають стати стимулювання попиту на інноваційні продукти та відповідних змін у споживчих преференціях, диверсифікація і зміни в структурі форм капіталу (пріоритет людського (гуманітарного) та інтелектуального капіталів), перетворення фактора довіри на ключовий економічний актив, опора на власні культурні основи розвитку та гарантування безпеки розвитку.

1. В умовах глобальної нестабільності важливим є нове мислення щодо вибору пріоритетів, яке має базуватися на нових знаннях, закономірностях сучасного економічного розвитку та чіткого розуміння можливостей випереджаючого розвитку. Стратегічною метою розвитку України є побудова сильної та сучасної держави з потужною економікою для забезпечення гідного життя кожного громадянина.

2. Програма економічних реформ на 2018–2025 роки передбачає здійснення реформ, спрямованих на побудову сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної

й ефективної системи державного управління, і зрештою – підвищення добробуту українських громадян.

3. Стратегія випереджаючого розвитку – це інноваційний розвиток, який поєднує інновації п'ятого і шостого технологічних укладів, притаманних постіндустріальній економіці, з науково-технологічною модернізацією підприємств четвертого і третього укладів, властивих індустріальній стадії.

4. Створення економіки, основаної на передових технологіях, інноваціях з потужним експортним потенціалом є ключовою умовою успішного економічного розвитку України.

Згідно з результатами виконаного аналізу визначено умови переходу України на модель сталого розвитку:

1. Перепрофілювання виробництв, освоєння наукоємних видів продукції, вихід на нові ринки;

2. Зниження витрат, собівартості продукції за рахунок економії матеріальних ресурсів і скорочення невиробничих витрат, у тому числі штрафних санкцій;

3. Удосконалення (коригування) економічної стратегії, соціальної політики (рівень соціальної відповідальності) податкового тягаря при дефіциті фінансових ресурсів (вільних обігових коштів);

4. Зміна спеціалізації окремих виробництв, конверсія, у тому числі для забезпечення стратегічних суміжних галузей, зокрема агро- та військово-промислового комплексу;

5. Відтворення та раціональне використання всіх видів ресурсів, запровадження ефективної системи природокористування й охорони навколишнього середовища, підтримка екологічної рівноваги як основи збереження довкілля для сучасного та майбутніх поколінь;

6. Необхідність системної економічної реструктуризації промисловості, сільського господарства, узгодження цілей і заходів розвитку галузей та регіонів, які є елементами соціо-економічної системи країни;

7. Співробітництво з міжнародними організаціями з питань сталого розвитку та розв'язання ресурсо-економічних проблем на основі інноваційного розвитку економіки, запровадження у практику господарювання найкращого досвіду та провідних науково-технічних і соціально-економічних досягнень; утвердження в суспільстві принципів соціальної справедливості, подолання соціальних проблем і стабілізація на цій основі демографічної ситуації в країні, зниження захворюваності та збільшення тривалості життя людини.

Опубліковані праці з теми:

1. Поліщук В. О., Несененко П. П. Сучасний стан, місце та роль КНР у світовій економіці. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць / За ред. М. І. Звєрякова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 1 (72). С. 191–202.

2. Поліщук В. О. Базові концепції економічного розвитку та виклики нового етапу економічної глобалізації. Науковий студентський вісник факультету

економіки та управління підприємництвом. / Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 1 (33). С. 10-13.

3. Поліщук В. О. Поведінкова економіка: передумови виникнення та розвиток. Науковий студентський вісник кафедри загальної економічної теорії та економічної політики / Одеса. 2020. № 3.

АНОТАЦІЯ

Поліщук В.О. «Стратегія розвитку економіки України в умовах нового етапу глобалізації: теорія та практика».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «051 Економіка» за магістерською програмою «Теорії та моделі управління економікою», Одеський національний економічний університет м. Одеса, 2020 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – стратегія сталого економічного розвитку, що формує економічну систему як категорію економічної теорії, визначаючи умови, причини і напрямки її вдосконалення.

Проаналізовано погляди науковців щодо теоретичного обґрунтування моделі економічного розвитку, а також типи економічних моделей за різними ознаками та класифікаціями, і системоутворюючі фактори економічної моделі України, а також досліджено вплив глобалізаційних тенденцій на трансформацію моделі економічного розвитку України.

За результатами проведеного дослідження визначено основні напрямки та перспективи подальшого розвитку економічної моделі України та можливості використання в Україні досвіду функціонування окремих елементів національних економічних моделей країн світу. Запропоновано шляхи подолання суперечностей економічного розвитку національної економічної моделі України та окреслено перспективи її подальшого розвитку.

Ключові слова: економічне зростання, економічний розвиток, стратегія економічного розвитку, економічна модель, глобалізація.

АННОТАЦИЯ

Полищук В.О. «Стратегия развития экономики Украины в условиях нового этапа глобализации: теория и практика».

Квалификационная работа на получение образовательного степени магистра по специальности «051 Экономика» по образовательной программе «Теории и модели управления экономикой», Одесский национальный экономический университет, г. Одеса, 2020

Квалификационная работа магистра состоит из трех разделов. Объект исследования - стратегия устойчивого экономического развития, формирует экономическую систему как категорию экономической теории, определяя условия, причины и направления ее совершенствования.

Проанализированы взгляды ученых на теоретическое обоснование модели экономического развития, а также типы экономических моделей по различным признакам и классификациями, и системообразующие факторы экономической модели Украины, а также исследовано влияние глобализационных тенденций на трансформацию модели экономического развития Украины.

По результатам проведенного исследования определены основные направления и перспективы дальнейшего развития экономической модели Украины и возможности использования в Украине опыта функционирования отдельных элементов национальных экономических моделей стран мира. Предложены пути преодоления противоречий экономического развития национальной экономической модели Украины и намечены перспективы дальнейшего развития.

Ключевые слова: экономический рост, экономическое развитие, стратегия экономического развития, экономическая модель, глобализация.

ANNOTATION

Polishchuk V. «Strategy for the development of Ukraine's economy in the new stage of globalization: theory and practice».

Qualification work for a master's degree «051 Economics» in the master's program «Theories and models of economic management», Odessa National University of Economics, Odessa, 2020

The master's thesis consists of three sections. The object of research is the strategy of sustainable economic development, which forms the economic system as a category of economic theory, determining the conditions, reasons and directions for its improvement. The views of scientists on the theoretical justification of the model of economic development, as well as types of economic models on different grounds and classifications, and system-forming factors of the economic model of Ukraine, as well as the impact of globalization trends on the transformation of Ukraine's economic development.

According to the results of the study, the main directions and prospects for further development of the economic model of Ukraine and the possibility of using in Ukraine the experience of the functioning of certain elements of national economic models of the world. The ways of overcoming the contradictions of the transformation of the national economic model of Ukraine are offered and the prospects of its further development are outlined.

Key words: economic growth, economic development, economic development strategy, economic model, globalization.